

“ÜÇ İSTANBUL” ROMANINDA KİMLİK BUNALIMI

Ömer YUMUŞAK¹

Atıf/©: Yumuşak, Ömer (2016). “Üç İstanbul” Romanında Kimlik Bunalımı, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 9, Sayı 1, Haziran 2016, ss. 477-496

Özet: Bireyin kendisine ait nitelik ve davranışları ile onu diğer bireylerden ayıran özelliklerin tümüne kimlik denir. Kişinin, kendisini hangi kimliğe dahil edeceğini bilememesi veya çeşitli nedenlerden ötürü kendi niteliklerinden uzaklaşması kimlik bunalımı yaşamasına sebep olur. Osmanlı Devleti’nde 19. yüzyıldan itibaren Avrupa’dan geri kalınması sebebiyle pek çok yenileşme hareketleri görülür. Söz konusu Batılılaşma hareketlerinin halka inmesi, halk tarafından benimsenmesi esnasında birçok doku uyumsuzlukları olmuş, bu da genelde toplumda özelde ise fertlerde kimlik bunalımına yol açmıştır. Bu durum bilhassa Osmanlı’nın son dönemini ve Cumhuriyetin ilk yıllarını anlatan romanlarda sıklıkla işlenen bir konu olmuştur. Çalışmamızda Mithat Cemal Kuntay’ın “Üç İstanbul” romanı ele alınarak, romanda kimlik bunalımı yaşayan tipler üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mithat Cemal Kuntay, Üç İstanbul, kimlik bunalımı, roman.

Identity Crisis in the Novel “Üç İstanbul”

Citation/©: Yumuşak, Ömer (2016). Identity Crsis in the Novel “Üç İstanbul”, Hitit University Journal of Social Sciences Institute, Year 9, Issue 1, June 2016, pp. 479-500

Abstract: *The individual’s own quality and behaviors and the characteristics that distinguish him from other individuals are called identity. Not knowing which identity an individual incorporates himself in or moving away from his own qualities causes him to have crisis of identity. From the 19th century in the Ottoman Empire there were a lot of reform movements because the Empire fell behind Europe. There were a lot of histo-incompatibilities during the adoption of the mentioned westernization movements by the people, and this caused identity crisis in society and individuals from the general to the specific. This situation was frequently covered in novels whiche specially depict last years of Ottoman Empire and early years of the Republic. This study examines Mithat Cemal Kuntay’s novel “Üç İstanbul” and it focuses on individuals from the book who have crisis of identity.*

Keywords: *Mithat Cemal Kuntay, Üç İstanbul, crisis of identity, novel.*

I. GİRİŞ

Edebiyat bir toplumun kimlik edinme sürecindeki önemli unsurlarından biridir. Bu bağlamda edebiyat örnek bir kimlik önerip yaşam tarzları sunarak hayata yön verir (Alver, 2006: 34-35). Nurettin Şazi Kösemihal’in de ifade ettiği gibi her edebiyat eseri bir görüşü veya bir ideolojiyi savunur, o ideolojinin propagandasını yapar (Kösemihal, 1964: 8). Bazı okurlar roman ve hikâyeleri sadece okumakla kalmaz, eserlerdeki olayları yaşamaya ve karakterleri örnek alarak kendi kişiliklerinde yaşatmaya çalışırlar. Zira kendi kimliğini bir kalıba tam oturtamayan bireyler kendi hayatlarını roman kahramanlarının hayatlarına benzetmek isterler (aktaran Alver, 2006: 35).

Osmanlı Devleti 18. yüzyılın sonlarında Avrupa’dan hemen her alanda geri kaldığını anlamış ve köklü değişiklikler yapmanın yollarını aramıştır. Bu bağlamdayapılan yenileşme hareketleri Osmanlı toplumunda yeni, sermayenin küçük grupların elinde olduğu bir elit kesim doğurmuştur. 1856 Kırım Savaşı’ndan sonra Mısır’dan İstanbul’a pek çok paşa, bey ve hanım gelmiş, söz konusu hicret neticesinde muhacirler yüksek fiyatta yalılar, konaklar almış ve hanelerini alafranga eşyalar ile döşemişlerdir. Mısır’dan gelen bu muhacirlerin lüks, alafranga yaşantısı özenti sonucu Osmanlı ricalinin haremlerine de sirayet etmiştir (Timur, 2002, 23-25). Osmanlı Devleti’nde 19. yüzyılda devlet politikası haline getirilen batılılaşma hareketleri temelsiz ve plansız bir şekilde gerçekleştirilmiş; sosyal, kültürel ve benzeri alanlarda toplumu ayakta tutan unsurlar derinden sarsılmış ve toplumda hızlı bir çözülme görülmüştür.

Avrupalı hayat tarzı, moda ve eğlence İstanbul hayatında köklü değişikliklere yol açmıştır (Alver, 2012: 28). Osmanlı Devleti’nde başlayan bu alafranga özentisi Tanzimat döneminde yapılan düzenleme ve değişikliklerle hız kazanmış, toplumda ve bireylerde batılılaşma süreci ivme kazanmıştır. İşte bu batılılaşma süreci beraberinde kimlik bunalımını da doğurmuştur. Zira Batılılaşma olgusunu moda, kadın ve eğlence olarak görüp yanlış yorumlayan bazı bireyler hem madden hem de manen hızla çöküntü yaşamış ve bunalım girdabına sürüklenmiştir. Böylece Osmanlı toplumunda kendi kimliğiyle örtüşmeyen, yozlaşan, kendisine ve toplumuna yabancılaşan, taklitçi fertler yetişmiştir. Bireylerde görülen bu çözülme devrin edebiyatçıları tarafından özellikle romanlar ve hikâyeler aracılığıyla dile getirilmiştir (Alver, 2012: 29; Ceyhan, 2009: 15-53). Felatun Bey, Bihruz, Behlül gibi tipler alafranga özentisi içinde kendi kimliklerini kaybeden roman kahramanlarından sadece birkaçıdır. Özellikle II. Meşrutiyet sonrası Batılılaşma kapsamında yaşanan kimlik bunalımı Türk edebiyatında belirgin şekilde ele alınmıştır (Ulutaş-Ulu, 2015: 2100). Bununla birlikte Osmanlı Devleti’nin son yıllarında II. Meşrutiyet, 31 Mart Vak’ası, Harb-i Umumi ile Kurtuluş Savaşı sonucunda yeni dönemler yaşanmış, sözü edilen dönemlerde siyasal erki elinde bulunduran bazı kesimler hızla zenginleşirken yozlaşmış, kaybedilen erk ve paranın ardından bu kişiler bunalım sürecine girmiştir.

“Üç İstanbul” romanıyla ilgili bugüne kadar yapılan çalışmaların birçoğu mekân merkezli olup bireylerin yaşadığı bunalım mekân ve eşya üzerinden aksettirilmeye çalışılmıştır. İstibdat dönemi, İttihat ve Terakki dönemi ile Milli Mücadele dönemi “Üç İstanbul” romanı olarak üç farklı dönemi kapsamaktadır. Bu üç farklı dönemde roman kahramanları Adnan, Sakallı Vasfi, Çilli Mahmut belirgin bir şekilde kimlik bunalımı yaşarken bazıları da Adnan, Ataşenaval Naşit gibi siyasal erkin nüfuzuyla zenginleşmiş veya siyasal erkin kaybedilmesiyle Hidayet, Adnan, Belkıs’ın ailesi gibi fakirleşmiş ve bunalımlı sürece girmiştir. Romanda kimlik bunalımı yaşayanları beş kategoride ele alabiliriz:

1. Siyasal erkin imkânları sebebiyle değişen ve bunalım yaşayan kişiler: Adnan, Hidayet.
2. Batılılaşmayla birlikte kendi kültürüne yabancılaşan, değişen ve bunalım yaşayan kişiler: Belkıs, Bahriye Miralay Hüsrev.
3. Belli bir duruşu olmayan, çıkarları doğrultusunda değişen ve bunalım yaşayan kişiler: Moiz, Sakallı Vasfi, Çilli Mahmut, Ataşenaval Naşit.
4. Romanlardan etkilenip değişen ve kendi kimliklerini kaybeden kişiler: Fatma (Bihter), Macide.
5. Para uğruna değerlerini kaybeden ve değişen kişiler: Tevfik.

Bununla birlikte romanda hem bireysel kimliklerini hem de toplumsal kimliklerini koruyan ve yozlaşmayan kişiler olarak Dağıstanlı Hoca, Şair Raif ve Süheyla karşımıza çıkar. “Üç İstanbul” romanında kimlik bunalımı yaşayan kahramanlar şunlardır:

II.SİYASAL ERKİN İMKÂN LARI SEBEBİYLE DEĞİŞEN VE BUNALIM YAŞAYAN KİŞİLER:

“Üç İstanbul” romanı üç farklı dönemi yansıtır. İstibdat dönemi, İttihat ve Terakki dönemi ve Mütareke dönemi. Söz konusu dönemlerde siyasal erke yakın kişiler kısa sürede zenginleşir ve herkesin saygı duyduğu bireyler konumuna gelir. Ancak iktidar elden gidince her şey tersine döner ve zengin olanlar fakirleşir; bir önceki dönemde sürgüne gidenler kahraman olarak döner ve bir anda makam, mevki sahibi olur. Nitekim Kuntay’ın adı geçen eserinde de siyasal erke yakınlığı dolayısıyla zenginleşip yeni kimliğe bürünenler, iktidar elden gidince maddi açıdan çöküntüye uğrarken bunalım yaşarlar. Bu bağlamda kimlik değiştirip bunalım yaşayan roman kahramanları olarak Adnan ve Hidayet’i örnek verebiliriz.

A. Adnan:

1. İstibdat Dönemi:

Aksaray’daki küçük evde veremli annesiyle beraber yaşayan Adnan “Yıkılan Vatan” adında bir roman yazmaya başlar. Adnan, Moiz ve Tevfik Hoca hukuk mektebinden sıkı üç arkadaştır. Mektep bitince gelecekle ilgili planlarını görüşmek üzere Galata’da bir birahaneye giderler. Bu birahane Adnan gelecek ile ilgili düşüncelerini açıklar: *“Adliye’ye girmeyecekti. Çünkü adliyeye girince taşraya müddeiumuminin yanında üçüncü adam olacaktı. Onların yanında Adnan’ın sesi, yüzü daha az, daha eksik olmaya mahkûm kalacaktı. Adnan içki sevmiyordu. Fakat içecek olsa bile üçüncü adam kadar sarhoş olabilecekti. Halbuki Adnan memur olmadıkça hükümet o uçta “bir”di; Adnan bu uçta “bir”!*

Avukatlık da etmeyecekti. Çünkü Adnan “hadise adam”dı” (Kuntay, 2008: 19). Bu kararla Adnan muharrir olacağını ve hususi hocalık yapacağını söyler.

Romanın İstibdat döneminde Hidayet, Adnan’a bir iş bulur: Erkanı harp Müşiri’nin kızına tarih dersi vermek. Adnan, Moiz ve Tevfik Hoca ile sohbet ederken hususi hocalık yapacağını söylediği halde Hidayet’in hocalık teklifini reddeder. Çünkü Adnan fakir ve paraya ihtiyacı olmasına rağmen kibirlidir, kendisini ağırdan satmaya çalışır. *“... ve bugün hocalığı evvela reddedecek, Hidayet ısrar edecek, nihayet o da kabul edecekti”* (Kuntay, 2008: 38).

Adnan’ın inandığı en önemli kavram tesadüftür. *“Teyzesinin veremden ölüşü, anasının verem olması, babasının şehitliği, kendisinin gittiği mektepler, hepsi*

tesadüftü”(Kuntay, 2008: 38). Adnan’ın annesi verem hastasıdır. Annesinin bu rahatsızlığına üzülen Adnan kendi sıhhatine garez olur. Sağlıklı olduğu için kendisini suçlar, annesinin huzurunda utanmamak için hasta olmak isterdi. Ancak Adnan bu düşüncesinde dahi bocalar. Zira hasta annesini unutup umumhanede çalışan Filareti’ye birçok kez gider. O, annesinin öksürüğünü duyunca aklına gelen bu gecelerden de haya eder. Nitekim bu utanma dahi uzun süreli olmaz. Çünkü birçok veremli gibi annesi de uzun müddet yaşayabilir diye düşünür. Anasının veremli olmasını tesadüfe bağlar ve tesadüfe sirayetsiz bir hastalık vermediği için kızar. Adnan’ın tesadüfe inanması kadar kararsız oluşu da romanın birinci bölümünde had safhadadır. Zira verdiği her önemli karar sonrasında bocalama yaşayacak ve kararın muhasebesini sürekli yapacak ve bazı kararlarından vazgeçecektir. Bu kararsızlıklarından biri şöyledir: Adnan Maliye Nazırı’nın kızına edebiyat dersi vermek için Maliye Nazırı ile görüşmeye gider. Ancak bu görüşmeye geç kalır. O daima geç kalan biridir. Çünkü geç kalarak telaş edecek ve olaysız hayatında vakalar olacaktı. Onun yaşayış tarzı buydu. Nitekim Maliye Nazırı’na geç gittiği için onunla görüşemez ve Aksaray’daki evine döner. Annesi o gece çok öksürür ve Adnan sabaha karşı karar verir: “*Maliye Nazırı’nın kızına hoca olmayacaktı; anasının küpesini satacak ve parasıyla onu Heybeli’ye götürecekti*”(Kuntay, 2008: 46). Adnan’ın bu kararı almasında Maliye Nazırı’nın onu paltosuyla bir saat baş başa bırakması ve Nazırı’nın mektupçusunun Adnan’a geç kaldığını söylemesi etkili olur. Oysa geç kalmayı hayatına heyecan katan bir unsur olarak gören Adnan’ın hiç suçu yok muydu? Hem de paraya oldukça ihtiyacı olan bir zamanda... Şehit Miralay Salim Bey evlenirken karısına Lofça’daki tarla hissesini satarak elmas küpe alır. İşte bu küpe yıllar sonra saklandığı yerden kadife kutu içinden çıkarılır ve Adnan’a verilir. Adnan küpeyi Kapalıçarşı’da bir kuyumcuya çok ucuza satar. Kuyumcu bu küpeyi ucuza kapattığı için telaşla Adnan’a beş lira fazla verir. Adnan eve dönünce bu durumu anlar ve parayı iade etmek için kuyumcuya gitmesi gerektiğini annesine söyler. Annesi de kuyumcuya garez olur, parayı vermek istemez. Çünkü kuyumcu küpeyi çok ucuza almıştır. Bu olay Adnan’ın hayatında karşılaştığı ilk vicdan muhasebesi olarak yer alır ve Adnan paraya ihtiyacı olmasına rağmen parayı iade ederek namuslu olduğunu gösterir.

Adnan inançsızdır. Ancak camilere, mabetlere ilgi duyar; türbeleri, mezarları ziyaret etmeyi ihmal etmez. Hatta mezarlıklarda Allah ve karanlık arar. Hilaliyle bir kubbe gördüğü zamanlar damarlarında dolaşan ecdat kanyıla kendinden geçer. İttihat ve Terakki mensubu olan Adnan vatanını, ırkını çok sever. Nitekim Hidayet’in konağında geçen bir konuşma onun bu sevgisinin ürünüdür. Doktor Haldun “*Perikles asrında Atinalı, MarcusAurelius ahdinde Romalı, On Dördüncü Louis devrinde Fransız olmak isterdim; Sultan Süleyman*

zamanında da Osmanlı.”(Kuntay, 2008: 111) dediği zaman Adnan ayağa kalkar: “*Ben taş devrinde Türk, tunç devrinde Türk, altın devrinde Türk, devirsiz hayatlarda Türk, hayatsız devirlerde Türk!.. Türk doğmak, Türk ölmek! Türk, Türk, Türk*”(Kuntay, 2008: 111). Nitekim romanın İstibdat dönemini anlatan bölümün sonlarına doğru Adnan, İttihat ve Terakki mensubu olduğu için önce hapse atılır, sonra Trablusgarb’a gönderilir.

Romanda Adnan’ın en büyük sorunu yaşadığı korkunç ahlaki çöküntüdür. Adnan’ın kadınlara karşı zaafi sapkınlık derecesindedir. Öyle ki arkadaşlarının eşlerine yanaşır, bazıları ile birlikte olur. Örneğin kardeşi kadar sevdiği Muallim Kadri’nin eşi Zehra bunlardan biridir. Vicdanını rahatlatmak için kendince bir savunma yolu bulur. “*Adnan Zehra’ya fazla tasarruf ettiği zamandan beri Kadri’ye kızılıyordu; karsısına layık olmayan hayvanı, Zehra’nun aldatması tabii idi; bir kadın, ancak kocası istediği için düşerdi*”(Kuntay, 2008: 233). Zehra, Adnan’ın ahlaki çöküntüsünün ne ilk örneğidir ne son örneği olacaktır. Adnan’ın yaşadığı diğer bir yasak ilişkisi Macide’dir. Senih Efendi, eşi Macide’nin kendisini Cön Türk Süleyman ile aldatmasından sonra felç geçirir. Adnan, Hidayet’in konağında kendisini selamlayan Senih Efendi’ye geçmiş olsun ziyaretine gider. Bu ziyaret Senih Efendi’yi sevdiği veya ona saygı duyduğu için gerçekleşmez. “*Arkadaşsız, kadınsız, parasız adam Belkis’in yalısında, Hidayet’in konağında büsbütün kimsesizdi. Bugün de sırf Hidayet’ten utandığı için Senih Efendi’yi yoklamaya geldi: Yoksa keyfi yerinde olduğu için değil*” (Kuntay, 2008: 292). Bu ilk ziyarette sofada inmeli Senih Efendi varken Macide ile birlikte olur. Daha sonra bu birliktelikten vicdan azabı duyar ve kendine bir söz verir: Macide’yle bir daha görüşmeyecek. Ancak daha önceki kararları gibi bunda da sebat etmez. Defalarca Macide’ye gider. Romanın istibdat bölümünde Adnan çift kişiliğe sahip biri olarak karşımıza çıkar. Vicdan azabının etkisiyle pişman olup doğru kararlar almaya çalışan Adnan ile arzularına, nefesine boyun eğerek her türlü ahlaki çöküntüyü yaşayan Adnan. O, aynı zamanda bu durumun bilincindedir. “*Fakat Adnan en çok kendisindeki iki Adnan’a şaşılıyordu. Erkanıharp Müşiri’nin kızı Belkis’a kolları uzaktan çırpınan Adnan aynı kollarla Macide’yi nasıl kucaklıyordu? Bu iki tecennün, bu iki kadın, bu iki aşk kendinde nasıl birleşiyordu? Yalnız bir nokta vardı: Mermer Yalı’dan Belkis’a daha çok çıldırarak, Sofular’daki evden Macide’ye bir daha gelmemeyi tasarlayarak çıkılıyordu*”(Kuntay, 2008: 297). Adnan, Maliye Nazırı’nın kızı Süheyla’ya ders verirken ona hayran olur ve onunla evlenmek ister. Bir süre sonra Erkanıharp Müşiri’nin kızı Belkis’a tarih dersi vermeye başlar. Belkis’in sesine, güzelliğine, yüzüne, kibarlığına yenilerek Süheyla’dan vazgeçer ve sürekli Belkis’ı düşünür, onunla evlenme hayalleri kurar. Oysa Belkis, Bahriye Miralay’ı Hüsrev’le evlidir.

Adnan, ananenin esiri olmaktan muzdariptir. Bu yüzden bayram tebriklerine soğuk baktığı için Hidayet’in bayramını tebrik etmez. Ancak romanda İttihat ve Terakki dönemi yaklaştıkça Adnan’daki değişim de hızlanır. Nitekim Adnan, Muallim Kadri’nin Cerrahpaşa’daki evine iade-i ziyarete gider. Günler geçtikçe Muallim Kadri’yi sever, onun yanında ikinci, üçünü derecede bir adam olmayı kabul eder. Oysa romanın henüz başında hayatta üçüncü adam olmayacağını dile getirmiş ve hukuk mektebini bitirmiş olmasına rağmen adliyede çalışmayacağını söylemişti. Çünkü adliyede çalışmak üçüncü adam olmak demektir.

Adnan İstibdat döneminde dahi ne istediğini tam olarak bilmeyen, bocalayan kendi kimliğini bulamayan ve bunalım yaşayan biridir. “...Belkıs’a koşuyor, Süheylâ’dan kaçıyor, anasının verem döşeğine eğiliyor, roman yazacağım diye sanata tırmanıyor. Hidayet’i hem beğenmiyor, hem onun gibi olmak istiyor, Şair Raif’i beğeniyor, onun gibi olmak işine gelmiyor, çırpınıp duruyordu” (Kuntay, 2008: 186). Romanda yer alan bu bölüm onun yaşadığı bunalımı açıkça ortaya koymaktadır.

Romanın İstibdat döneminde Adnan kibirli, tesadüfe inanan, Aksaray’daki evinde çoğu zaman hasta annesiyle yalnız yaşayan, ahlaken yozlaşan, kararsız, doğal davranışlar sergileyen, fakir ama dürüst, dinsiz olmasına rağmen dini değerlere saygı duyan, israf etmeyen, vatanını seven, Türkcülüğü savunan, hususi hocalık yapan, İttihat ve Terakki yanlısı bir muharrirdir.

2. İttihat ve Terakki Dönemi:

10 Temmuz inkılabı ile İttihat ve Terakki dönemi başlar. Adnan sürgünden döner. Bu dönemde hızla zenginleşir ve Adliye Nazırı’yla beraber görüldüğü andan itibaren bütün büyük davalar onun hukuk bürosuna gelir. Romanın istibdat döneminde Aksaray’daki küçük evde oturan Adnan artık Cağaloğlu’ndaki taş konaktadır. Dönemin değişmesi Adnan’ın yaşantısının ve kişiliğinin de değişmesine sebep olur. Aksaray’daki evine hiç misafir gelmezken, Cağaloğlu’ndaki konağa herkes akın eder. Yeni dönemde Adnan da yenidir. Hayatındaki eskileri çıkarır. Bütün eski dostlarıyla münasebeti keser. Adnan’a göre Avukat Tefik Hoca pis adamdı, ona selam veren kirleniyordu. Moiz Selanik’teydi. İstanbul’da kötü tanınan zengin bir Musevi’nin kızıyla Selanik’te evlendiği için fenaydı. Bu yüzden Moiz’in mektuplarını aylardır cevapsız bırakıyordu. Bunun yanında Dağıstanlı Hoca ile Şair Mehmet Raif de Adnan’dan uzaklaşır. Adnan Moiz ile Tefik Hoca’yı kirli ve namussuz bulduğu için onlardan kaçarken ne gariptir Dağıstanlı Hoca ile Şair Mehmet Raif’in kendisinden uzaklaşmasında aynı namussuzluğu görmez, onun saadetine tahammül edemediklerini zanneder. Adnan ile Dağıstanlı Hoca arasında geçen konuşma bu durumu dile getirir: “...Halkın gözünü rahatsız etmemek için hiç değişmemeye mecbursunuz. Eski ceketinizi çıkarmayacak, eski evinizden çıkmayacaksınız...”

Hoca duvarlara, tavanlara baktı:“Allah daha âlâ etsin. İhtişamlı konak. Fakat ben senin yerinde olsam Aksaray’daki evi bırakmazdım Adnan!”

Adnan bozuldu; artık anlıyordu. Bu Dağıstanlı Hoca da, Şair Raif de, onun saadetini yakından görmeye tahammül edemiyorlar, onun için ondan kaçıyorlardı”(Kuntay, 2008: 380).

Adnan refaha erince Belkıs’la evlenmek ister ve bu isteği gerçekleşir. 10 Temmuz kutsal bir gündü ve o günden bu yana Adnan’ın her işi yolundaydı. Aksaray’daki evinde her şey tesadüftü. Ama artık tesadüf 10 Temmuz’dü.

İstibdat döneminde Hidayet’in dalkavuğu Cön Türk Süleyman’ı sevmeyen Adnan, İttihat ve Terakki döneminde Süleyman’ı vekilharç olarak konağa alır. Romanın İstibdat döneminde Hidayet, ayakkabısıyla zile basarak Cön Türk Süleyman’ı bir uşak edasıyla çağırırken, İttihat ve Terakki döneminde Adnan taş konakta aynı yöntemi kullanır. İskarpinleriyle zile iki defa basarak Süleyman’ın gelmesini sağlar. Romanın İstibdat döneminde Hidayet’in onay verdiği herkes iş sahibi olurken, İttihat ve Terakki döneminde Adnan’ın her dediği kısa sürede gerçekleşir. Yine romanın ilk bölümünde Hidayet’in konağına bayram tebriki için giden kişiler, İttihat ve Terakki döneminde Adnan’ın konağına gelirler. Kuntay, romanda İstibdat dönemindeki Adnan’ın kendi kimliğinden uzaklaştığını ve artık fakir Adnan’ın sadece servet olarak zenginleşmediğini, kimliğini de kaybedip bambaşka birisi olduğunu romanın doğru ve sağlam bir kişiliğe sahip olan kahramanlarından Şair Raif’in ağzından aktarır. Dağıstanlı Hoca “*Memleket batıyor*” demek için Adnan’a gitmek ister. Şair Raif’in Dağıstanlı Hoca’ya cevabı ise şu olur: “*Gitme Hoca! Adnan’ı bulamazsın. O 10 Temmuz’da öldü*”(Kuntay, 2008: 471). Ayrıca Dağıstanlı Hoca ile Adnan arasındaki söz konusu görüşmede Adnan, Dağıstanlı Hoca’ya artık “*Hocam*” diye hitap etmez, “*Efendi Hazretleri*” der. İstibdat dönemindeki Hidayet’in yerini İttihat ve Terakki döneminde Adnan alır ve Adnan artık Hidayet’tir. O, Sabah gazetesinde küçük bir miktar para için muharrir iken şimdi konağında israfı önlemeye, vekilharç Süleyman’ın hırsızlıklarını yakalamaya üşenen biridir. Taş konakta bazı geceler ziyafet veren Adnan smokin giyer. Belkıs’ın “*...bizde uşaklar beylerden daha iyi giyiniyorlar, değil mi? Hiç olmazsa elbiselerini benimsemeyi biliyorlar.*”(Kuntay, 2008: 392) sözleri Adnan’ın bedeni ile kıyafetleri arasındaki uyumsuzluğu göstermesi açısından ince bir alayı barındırmaktadır. Romanda Adnan’ın yaşadığı bocalama Belkıs’la karşılaştırılarak verilmiştir. Adnan Asya, Belkıs Avrupa’ydı. “*Yemek yerken ikisi de ikisi de dimdik duruyordu, fakat biri heykel gibi, biri duvar gibi dimdik!.. Çorba içerken ikisinin de dudakları sessizdi; fakat birinin dudakları gümüşün ucunu öpüyor, ötekininkiler madeni emiyordu*”(Kuntay, 2008: 392). Nitekim bir akşam sofradaki beyaz örtüye Adnan’ın çatalından yemek parçası düşer. Belkıs bu anda Adnan’dan Sultan Süleyman’ı ve Sultan Selim’i

anlatmasını ister. Belkıs ince bir alayla Adnan’a tarih hocalığını, fakirliğini hatırlatır. Adnan şekil olarak değişmiş fakat değişirken geçmişini silememiş, iki arada bir derede kalmıştır. Belkıs’a göre Adnan, Aksaray’da bulunan küçük evdeki halk adamıdır. Oysa Adnan, kıyafetleri son moda dahi olsa salon beyefendisi olamadığı için ne halk adamıdır ne de beyefendi. Bu yüzden roman kahramanı Adnan karmaşık bir ruh hali içinde kimlik bunalımı yaşar. Ayrıca Adnan kendisinin Aksaray’daki küçük evini, fakir hayatını, tarih hocalığını ve edebiyat hocalığını biliyorlarmış gibi kürklere, paltolara yani pahalı kıyafet ve eşyalara garez olur. Eşi Belkıs’ın yabancı bir erkekle dans etmesine sinirlenir, eşini kıskanmak ister. Ama bu hakkı kendinde göremez. Çünkü Adnan kıskanç olabilmek için vaktiyle fakir olmaması gerektiğine inanır. Adnan’ın tavırları yapmacıktır: *“Sokakta kendi kendine yürürken bile beyan-ı mütalaa eden bir yüzü var. Her lakırdıya cevap vermiyor, bir ufak tebessüm, dudağında, cevap yerinde, duruyor. Bu iğreti vakarından bazan rahatsız oluyor, tabiileşmek istiyor; fakat bu ne kadar güç! Ya lüzumsuz iltifat edecekti; yahut çalım...”*

Aksaray’daki küçük evinde kalan tabii omuzlarını bir türlü bulamıyordu”(Kuntay, 2008: 405-406). Cağaloğlu’ndaki taş konakta Doğu ve Batı, fakir ile zengin yan yanadır. Adnan ne kadar şık giyinirse giyinsin alnındaki geçmişi silemez ve bu leke her defasında Belkıs tarafından ona hatırlatılır. Bu hatırlatmalar onun psikolojisini alt üst ederek kavgacı bir kişiliğe dönüşmesine sebep olur. Her fırsatta Belkıs’la kavga eder. Odada yalnız kalınca Belkıs’ın hayalini karşısına alarak konuşur. Geçmişin izlerini silmek için atasının Çelik Mehmet Paşa olduğunu, soyunun paşalara dayandığını söylemek ister. Oysa o Lofçalı Miralay Salim Bey’in ve veremli Naciye’nin oğludur. Belkıs’ın zenginliği ve Avrupalılığı evliliği boyunca Adnan’ı ezer. Haklı olduğu zamanlarda dahi kabahatin kendisinde olduğunu düşünen Adnan sürekli bocalar.

Romanın ikinci bölümünde Adnan’ın gece hayatı da değişir. Kulüplere, balolara gider, poker oynar, daha önceleri pek sevmediği ve bu yüzden az tükettiği içkileri ziyadesiyle tüketir. Oysa Adnan İstibdat döneminde kulüplere değil mahalle kahvesine gider, tavla, iskambil oynardı. Naşit, ona kulüpte, yemeklerde çatal bıçağı nasıl kullanacağını, ayakkabılarını, kravatlarını nasıl seçeceğini öğretir. Adnan artık sonradan görmedir. Karısına adını, rengini bilmediği blue-blanc taşlar, kırmızı inciler, lacivert elmaslar alır.

Adnan’daki en hazin değişme şüphesiz Türklük ve vatan aşkıdır. O, İstibdat döneminde Türkçü ve vatanperverdir. Ancak ikinci bölümde sefahat içinde yaşarken vatanperverliğinden eser kalmamıştır. Zira İstanbul’un kapısında yığılan genç ölüleri ve Çanakkale’deki şehitleri görmezden gelir. Bunun yanında serveti anlaşılmasın diye büyük iane vermeye de yanaşmaz. Oysa karısının Hermine kürklerine, platin kol saatlerine, yeşil altından el

çantalarına servet öderken vatanın kurtuluşu için canlarını feda edenlere yardım etmekten korkar. Birinci dönemde babasının annesine hediye ettiği küpeyi satarken kuyumcunun verdiği fazla parayı iade edecek kadar namuslu olan Adnan, ikinci bölümde ruhuna iltimas işleyen, her türlü namussuzluğu mübah gören bir kişiliğe dönüşür.

Romanda Adnan'daki değişim Süheyla'nın yazdığı mektupla adeta özetlenir: *"10 Temmuz'da sizin memlekete getirdiğiniz o güzel inkılâp mıdır? Sizi de tanıyamıyorum. Siz, sahiden, 10 Temmuz'un, menfaatî, parayı bilmeyen toy çocukları mısınız? Fakat sizin bir çocuk kadar, bir köylü kadar güzel yüzünüz vardı, onlar ne oldu? İzin verirseniz Adnan Bey, size bir şeyler daha soracağım:*

- 1- *Türk çocuklarının memleket için hudutlarda elele öldüklerinden haberiniz var mı? İnsanların memleketleri için öleceğini kabul ediyor musunuz?*
- 2- *İktidar mevkiinden çekildikten sonra da vatanperver misiniz? Fırkanız düştükten sonra da memleketi sevecek misiniz?*
- 3- *24 saatin kaç dakikasında memleketi düşündüğünüzü sorarlarsa söyleyecek vaktiniz var mı?"*(Kuntay, 2008: 411).

Bu mektup Adnan'daki değişimi Süleyha'nın sorularıyla gözler önüne serer.

Hülasa, İttihat ve Terakki döneminde Adnan zengin, müsrif, ahlaki değerlerden yoksun, eski arkadaşlarını kirli ve namussuz bulan, gece hayatına alışan, zengin olmasına rağmen parasının miktarı öğrenilecek diye iane vermeyecek kadar vatan hissiyatından yoksun, son moda kıyafetleri ile yapmacık tavrılar sergileyen, İstibdat döneminde beğenmediği Hidayet'in kişiliğine bürünen ve kimlik bocalaması yaşayan bir kişi olarak karşımıza çıkar.

3. Mütareke Dönemi:

Romanın üçüncü bölümünde, Mütareke döneminde, Adnan her şeyini kaybeder ve Ataşeneval Naşit'in konağında kalır. Bu dönemde Adnan fakirdir ve içine kapanık ruh haline sahiptir. Felaketini konuşacak tek bir dostu kalmaz. Eşine seslenişi dahi değişmiştir. Eşine "Belkıs" diyemez, "Belkıs Hanım" diye seslenir. Parasızlığı yüzünden Naşit'in sofrasında yemek yerken utanmaya başlar. Yaşadıklarının tek sorumlusu olarak kendisini görür. Suçluluk psikolojisi içindedir. Mermer Yalı'da Belkıs'a ders verdiği, tarih hocası olduğu dönemler olmasaydı suçlu da olmazdı düşüncesi sürekli zihnini kurcalar. Adnan'ın geçmişiyle barışık olmaması sürekli bunalım yaşamasına sebep olan etkenlerden biridir. Bir süre sonra Belkıs, Adnan'dan boşanır. Adnan bundan sonra otel odasına taşınır.

Adnan Mütareke döneminde, Ankara'nın kendisini çağıracağını düşünür ve beklenti içine girer. Sohbetlerde Milli Mücadele kahramanları için "biz"

sözcüğünü kullanır. Oysa önceki bölümlerde ittihatçıdır. Adnan bu dönemde de çıkarıcıdır. Milli Mücadeleciler onu çağırmadığı için onların kurtuluş mucizesini inkâr etmeye başlar. Prenses Bahirearacılığıyla Adnan bir süre sonra Süheyla ile evlenerek avukatlık mesleğine döner. Tabeladaki “Mehmet Adnan” yazısını değiştirerek “Adnan Salim” yapar. Adını değiştirince eski zengin günlerine döneceğini düşünür. Ama bu hayali gerçekleşmez. Romanın son bölümünde Adnan, daha önceleri sürekli suçladığı ve kurtulmak istediği geçmişine dönmek ister. Konakta eşi Süheyla ile yirmi beş yıl öncesine dönerek edebiyat hocası olur. Süheyla’ya ders verdiği zamanları eşiyle yeniden yaşar.

Cevat’ın annesi oğlunu öldüren Benli Ahmet’in idam ettirilmesi karşılığında Adnan’a 600 lira verecekti. İttihat ve Terakki iktidardayken ayda 6000 lira harcayan; israfı önlemeye, kendisinden çalınanları ortaya çıkarmaya üşenen Adnan için şimdi 600 lira büyük bir paradır. Adnan bu davada yalancı şahitler tutarak Benli Ahmet’in 19 yaşında olduğunu kanıtlamaya çalışır. Adnan davayı kazanmak uğruna yalan söyler. Savunduğu ve göklere çıkardığı Cevat, Adnan’ın eski eşi Belkıs’ın gerdanlığını çalan kişidir. Adnan o gün, yıllardır iman ettiği tesadüf durumunun en ilginçini yaşayacaktır. Zira idamını istediği Benli Ahmet, yıllar önce onun Macide’yle ilişkisinden doğma kendi çocuğudur.

Mütareke döneminde Adnan suçluluk psikolojisi içinde olan, İstibdat dönemindeki günlerini özleyen, çıkarıcı, avukatlık mesleğine dönen ve zengin olmak için tabeladaki adını değiştirecek kadar çaresiz, hastalıklı ve para uğruna mahkemede yalanlar söyleyen biridir.

B. Hidayet:

27 yaşında, bâlâ rütbeli Osmanlı devlet adamlarındandır. Saraydan para alan aynı zamanda saraya hakaretler savuran biridir. Hidayet jurnalcilerden iğrenir. Ancak kendisi de bir jurnalcidir. Yalan söylemekten çekinmeyen pişkin biridir. Hidayet tam bir gösteriş budalasıdır. Konağında bulunan dünyanın çeşitli yerlerinden getirttiği eşyalarından uzun uzun bahseder. Onun konağındaki eşyalar konağa gelen misafirler gibi çeşit çeşit, renk renktir. Mermer merdivenler, Karabağ halıları, tunç ampir şamdanlar, yaldızlı tavan, Venedik avizesi, şark odası, Louis-Quinze salon, çeşit çeşit tespihler, Fransız Goblen halısı, Rönesans koltuk, Kütahya çinileri...

Hidayet bayram günleri kurşuni caketatayla Louis-Quinze salonda koltuğunda bayram tebriklerini kabul eder. Gariptir ki Hidayet, Müslümanların bayramını şark odasında değil Louis-Quinze salonda bir tebrikleşme olarak kutlar. Hatta bu tebrikleşme bir tören havası içinde geçerken Hidayet hükümdar gibidir. Fes, şapka, sarık, Bektaşî takkesi, Mevlevî külâhı, Bursa arakıyesi, topçu kalpağı Hidayet’in konağındadır. Bu tebriklerde Hidayet’in eli, ayağı, eteği surelerle, dualarla defalarca öpülür. Oysa Hidayet İstibdat döneminde dindar

bir kişi değildir. Aynı zamanda Hidayet, bayram tebriklerinin olmasına kızar ve bu tebrikleri maskaralık olarak görür. Oysa bu tebriklerin olmaması için de bir çaba göstermez.

Abdülhamit devrinde Allah'a söven Hidayet 10 Temmuz'dan sonra beş vakit namaz kılar. Çünkü ona göre İttihat ve Terakki dinsizdir. Abdülhamit döneminde ona her gün hakaretler yağdıran Hidayet, İttihat ve Terakki devrinde Abdülhamit'i savunur.

10 Temmuz İnkılabından sonra Hidayet, eski gücünü kaybeder. Kendisini şehremini yapmadıkları için "Hürriyet yok!" diye bağırır. 10 Temmuz'dan sonra misafirleri, uşakları, parası azaldığı için hiçbir hastalığı yokken ölür.

III.BATILILAŞMAYLA BİRLİKTE KENDİ KÜLTÜRÜNE YABANCILAŞAN, DEĞİŞEN VE BUNALIM YAŞAYAN KİŞİLER:

Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma bağlamında yapılan yenilikleri yanlış yorumlayıp kendi kültürüne yabancılaşan, Avrupalı hayatı benimseyen ve batılılaşmayı moda, eğlence ve israf olarak gören kişiler paranın kaybedilmesiyle bunalım yaşarlar. Bu bağlamda romanda karşımıza Belkis ile Bahriye Miralay Hüsrev çıkar.

A. Belkis:

1. İstibdat Dönemi:

Belkis, Erkanıharp Müşiri'nin kızıdır. Bahriye Miralay Hüsrev ile evlidir. Kadınların dahi güzel bulduğu alımlı biridir. Avrupalı tarzda yetişir. Bahriye Miralay Hüsrev'le mutlu değildir. Ama bu mutsuzluğu hissedecek kadar zamanı da yoktur. Çünkü konağa her gün neşeyle gelen misafirlerin varlığı, kitapçıların gönderecekleri yeni çıkan Fransızca, Almanca ve İngilizce kitaplar, Paris'e, Londra'ya ısmarlanan elbiseler, iskarpinler gelince duyulan heyecan ve mutluluk arasında Belkis yalnız kalmaz. Böylece bedbaht olduğunu düşünecek kadar vakti de olmaz.

Belkis, İstibdat döneminde Batı hayranı olarak yetiştiği için modayı yakından takip eden ve Batılılaşmayı Avrupa'dan pahalı kıyafetler sipariş etme olarak algılayan biridir.

2. İttihat ve Terakki Dönemi:

10 Temmuz İnkılabından sonra ErkanıharpMüşiri'nin Mermer Yalı'sına haciz gelir. İstibdat döneminde Hüsrev ile mutsuz olduğunu anlamaya fırsat bulamayan Belkis,İttihat ve Terakki döneminde bedbaht olduğunu anlar. Çünkü yalaya eskisi gibi misafirler gelmez. İsteddiği kıyafetleri Avrupa'dan sipariş edemez. Artık yalnızdır, Hüsrev'le ilgili her yanlış görür ve neticede Hüsrev'den boşanır. Bir süre sonra Adnan'la evlenir. Ancak bu evlilikde Belkis'i mesut etmeye yetmez. Çünkü Belkis, ömrünün her aşamasında Avrupalı gibi

davranmaya çalışmıştır. Oysa Adnan'ın geçmişi, tarih hocalığı aralarında sürekli sorun olacaktır. Nitekim Belkıs, Adnan'ı geçmişi dolayısıyla eleştirir, küçük düşürür. Adnan'ın davranışlarını bayağı ve avam bulur. Fakat alışkın olduğu hayat tarzını devam ettirebilmek için Adnan'la evlenir. Adnan servetini kaybettiği andan itibaren ondan ayrılır ve başka birini bulur. Önceleri gayet nazik, terbiyeli görünen Belkıs'ın asıl yüzü Adnan ile evliken ortaya çıkar. Belkıs, boncuk işlemeli elbise dolayısıyla Madam Efiyeni'ye telefonda hem eşi Adnan'ın hem devekilharç Süleyman'ın duyacağı kadar yüksek sesle her türlü hakareti, küfürü eder. Adnan bu olaydan dolayı utanır ve şaşırır. “*Telefonda terziye tüküren kadın hakikaten Belkıs mı idi?*” (Kuntay, 2008: 405) diye sorar. Belkıs'ın Avrupalı halinin yalnızca görünüşte kaldığı bu bölümde açığa çıkar: Belkıs ile Adnan, Prens Hasan'ın dağdaki köşkünde bahçe balosuna katılır. Belkıs burada Alman zabiti ile defalarca dans eder. Bu danslar onun için modernliği ifade etmektedir. Belkıs söz konusu baloda bahçıvan çırağı Ahmet'i kendi konağına uşak olarak almak ister. Zira Ahmet, İngiliz uşaklarına benzemektedir. Belkıs'ın Avrupalı tavrı şekilden ve şekilcilikten ibarettir. İttihat ve Terakki döneminde Belkıs maddiyatı tercih eden, kavgacı, kocasını beğenmeyip onun geçmişiyle sürekli alay eden, modernliği yabancı erkeklerle dans etme, Avrupa'dan pahalı kıyafetler getirtme olarak gören biridir.

3. Mütareke Dönemi:

Belkıs, eşi Adnan'ın servetini kaybetmesinden sonra onunla büyük sorunlar yaşar. Prens Sergey İvanoviç Nebinski ile tanıştıktan sonra Adnan'dan iyice soğur. Prens İvanoviç'e aşık olduğunu zanneder. Bu aşkın bir ucunda Adnan'ın parasız olması nedeniyle Belkıs'ın ondan kaçması yer alırken diğer ucunda Prens İvanoviç'in zenginliği ve şöhreti durmaktadır. Bu nedenle Belkıs, Prens İvanoviç'in kötü davranışlarını bile olumlu algılar. Öyle ki morfin müptelası Prens'in durgunluğu Belkıs için olgunluk göstergesidir. Ayrıca Prens İvanoviç iki hafta önce eşini yedi bin liraya satmıştır. Belkıs bu durumu göz ardı eder ve Prens'in bekâr olduğuna kanaat getirir. Adnan'dan boşanır ve Prens İvanoviç ile evlenir. Prens'in parası bitince bu aşk da nihayete erer ve artık huzursuzluklar, kavgalar başlar. Belkıs bu kavgalarda hakaretlere uğrar, fiziksel şiddete maruz kalır. Üstelik Belkıs da Prens'e karşılık vermeye başlar. Oysa Belkıs, İstibdat döneminde Miralay Hüsrev ile İttihat ve Terakki döneminde de Adnan'la evliken bu tür kavgalar yaşamamıştır. Artık Mermer Yalı'daki Belkıs değildir, değişmiştir. Kendi saçını eski bulduğu için saç rengini oksijenle kırmızı yapar. Yıkanmadığı için kirli yüzünde pudra kabuk gibi durmaktadır. Sefalet içinde ve bunalımdadır. Şişmanlar ve eski güzelliğini kaybeder. Yaşadığı bu kötü hayattan kurtulmak için Amerika'ya kaçar. New York'ta çorap paketleri işleyerek geçimini sağlar. Ancak zenginlikten yoksulluğa düşmeyi sindiremez, bunalımı giderek artar. Nihayetinde en güzel

geceliğini giyerek havagazi musluğunu açar ve karyolasına uzanır. Belkıs'ın intiharı yaşadığı bunalımın şiddetini göstermektedir.

B. Bahriye Miralay Hüsrev:

Belkıs'ın Adnan'dan önceki eşidir. O devirde bıyığını tıraş eden tek Türk olarak anılır. Sultan Abdülhamit'i sevmez ve ona küfürler eder. Ancak alafranga olan Hüsrev'in küfürleri alaturkadır. Almanya'dan geldiği halde Hüsrev, İngiltere hayranıdır. 10 Temmuz İnkılâbından sonra Mermer Yalı'ya haciz gelince kumar oynayabilmek için Belkıs'tan para ister, alamayınca da onu dövmeyle kalkışır. Zengin olduğu günlerde bir salon beyefendisi olan Avrupalı Hüsrev, paranın gidişiyile adeta kendini kaybeder. Onun İngiliz hayranlığı İngiliz ırkına tapma noktasındadır. Nitekim Mermer Yalı'ya gelen dolandırıcı icra mübaşirlerinden Asyalı olanın yüzüne tükürürken Avrupalı mübaşirin bir elini iki eliyle sıkar ve hacze karşı koymaya çalışan kayınvalidesine “İngiliz yalan söylemez.” der. Osmanlı Devleti'nde Miralay birinin ne kadar Batı hayranı olursa olsun vatanını ve kendi halkını ön plana alması gerekirken Hüsrev'in İngilizlerden çok İngiltere hayranlığı kendi kimliğini kaybettiğinin, yozlaştığının göstergesidir. İttihat ve Terakki döneminde iyice fakirleşen Hüsrev, dilencilik yapar. İstibdatta sık giyinen Hüsrev'in Mütareke devrinde çıplak ayaklarında lastik, sırtında muşamba, başında da birine ait bir fes vardır. Artık Hüsrev dilencilikten kazandığı paralarla içki alan ve durmadan sarhoş gezen bir berduş olmuştur. Romanda onun bu halini dile getiren bir bölüm şöyledir: “Eski Bahriye Miralay Hüsrev dilenci sayılabilirdi. İçkiden budalaydı; budalalıktan hayvandı. Henüz bugün yaşamaya başlamış gibiydi; sanki hayatında geçmiş zaman namına bir tek gün yoktu. Adnan'la konuşurken gözleri bomboştu”(Kuntay, 2008: 629).

IV. BELLİ BİR DURUŞU OLMAYAN ÇIKARLARI DOĞRULTUSUNDA DEĞİŞEN VE BUNALIM YAŞAYAN KİŞİLER:

Çıkarları doğrultusunda hareket eden bireyler gömlek değiştirir gibi kimlik değiştirirler. Zira çıkarlar, yeni kimliğe sahip olmaları hususunda bireyleri yönlendirir. “Üç İstanbul” romanında Moiz, Sakallı Vasfi, Çilli Mahmut, Ataşenaval Naşit çıkarları doğrultusunda hareket eden tiplerdir.

A. Moiz:

Adnan'ın arkadaşı Moiz sade giyimli, sohbeti samimi birisidir. İstibdat döneminde sefil bir hayat sürer. Ancak bu durumdan iğrenmez, kendisiyle barışıktır. Ülkenin içinde bulunduğu duruma üzüldür. Sabah gazetesinde muharrirdir. Tevfik'le beraber bekâr hanında yaşarlar. Gittiği umumhanede Polikseni adında bir kadına tutulur. Moiz'in ülkenin içinde bulunduğu duruma üzülmeye kısa sürer ve Yahudi Theodore Herzl ile Tarabya'da buluşur. Theodore Herzl'in amacı Sultan Abdülhamit'ten Filistin'de toprak satın alarak

Yahudi Devleti kurmaktır. Moiz’in artık kendi ırkının yanında yer aldığı bu olayla ifşa olur.

İttihat ve Terakki döneminde İttihatçı olur. Muharebe yıllarında Moiz artık çok zengindir. Ancak onun zenginliğinin kaynağı evliliği ve karanlık işleridir. İstibdat döneminde pislik içinde yaşayan Moiz’in yanakları İttihat ve Terakki devrinde Fransız sabununu, İngiliz kolonyası kokar. Fakirliğinde dökülen dişlerinin yerinde Halep altınları parlamaktadır. Böylece İstibdat döneminin fakir Moiz’i gitmiş yerine zengin Moiz de Navara gelmiştir. Servetini Harbi-i Umumi yıllarında borsadan, altın kaçakçılığında kazanır, her türlü pis işin içine girer. Moiz zengin olduktan sonra ahlaki değerlerini kaybeder. Eşi Raşel’in kendisini Viyanalı komisyoncu, Leh müteahhit ve Alman mühendis ile aldatmasına göz yumar. Hatta Moiz her gece kendi evinde bu üç kişiden biriyle eşini yalnız bırakır. Çünkü söz konusu kişiler Moiz’in iş ortaklarıdır. Oysa Moiz İstibdat döneminde hukuk mektebindeyken kız kardeşi sevdiği bir Rum gencine kaçtığı için evlerinden cenaze çıkmış gibi günlerce ağlamıştır. O dönemde kız kardeşinin kaçması namusuna dokunan Moiz, şimdi kendi eşini para ve iş için pazarlar.

Moiz’in Harbiye’deki konağı İstibdat dönemindeki Hidayet’in konağının benzeridir. Denilebilir ki Moiz tamamen olmasa da Hidayet’e benzemektedir. Konağındaki şark odasının eşyaları Hidayet’in konağından satın alınan eşyalardır. Renk renkgülaptanlar, famille de rose’lar, blue-blanc’lar, sang de boeuf’ler, Edirne sandıkları, Zillüssultan seccadeler, hilyeler, Hint işi nargile, Mertebani vazolar, 14. asır minyatürleri, Aubussn halısı, Sevaiden entariler... Moiz ve eşi Raşel’in görgüsüzlüğü, Adnan ile İttihat ve Terakki’nin mensubu olarak iki nazır, üç mebus ve bir ilim adamının yanında kendi evlerinde gözler önüne serilir. İstibdat döneminde Hidayet, konağına gelenlere eşyalarının kudsiyetini, antiklığını, güzelliğini anlatırken şimdi Moiz’in eşi Raşel sonradan görmeliğini misafirlerin gözüne sokmak istercesine konağındaki eşyaları en ince ayrıntısına kadar anlatır. Moiz bu durumdan zaman zaman rahatsızlık duyar. Çünkü ne kadar zengin olduğunun anlaşılmasından korkmaktadır. Fakirliğinde Tefik ile sefil bir oda tutan ve fakirliği kıyafetinden, yüzünden belli olan Moiz, şimdi eşyalarını Avrupa’dan, Amerika’dan getirtmektedir.

Moiz artık devir adamı olmuştur. İttihat ve Terakki döneminde İttihatçı olan Moiz, mütareke yıllarında İtalyan olur ve İtalya’ya gider. İtalya’da bonolarını ödeyemeyerek iflas eder. Bu iflas onu bunalıma ve neticede intihara sürükler.

B. Sakallı Vasfi:

Sofular Mahallesi sakinlerindedir. Taşrada mahkeme reisi iken Adliye Nazırı tarafından azledilir. Beş yıldan bu yana sakal bırakmış ve adının yarısını bu

sakal oluşturmuştur. Onun sakal bırakmasının nedeni hakimlerin o dönemde sakallı ve namuslu adam olarak anılmasıdır. Ancak Sakallı Vasfi Adliye Nazırı tarafından namuslu olmadığı gerekçesiyle azledilir. Kuntay, İstibdat döneminde Hidayet'in konağındaki davette Sakallı Vasfi'yi şark odasında konuşturur. Çünkü Sakallı Vasfi'nin adı, yaşantısı ve mahallesi şark odasına uygundur. Bu bağlamda Kuntay mekân, eşya ve kişiyi özdeşleştirir. Sakallı Vasfi parasız olduğu zamanlarda mahallesindeki komşularını dolandırır. Adnan'ı Zaptiye Nazırı'na jurnal eder. Amacı bu işten para kazanmaktır. Ancak Zaptiye Nazırı ona sadece teşekkür eder. Vasfi şaşırır: *“Herkesi, vali, elçi yapan kağıtların kıymeti bu kadar düşmüş müydü?”* (Kuntay, 2008: 326). Kendisine kuru bir teşekkür eden Zaptiye Nazırı'nı saraya jurnal eder ve bir hafta sonra Tai'fe kaymakam olur. Kolay para ve makam kazanmanın yolunu bulan Sakallı Vasfi artık hem kaymakam hem de jurnalcidir. Hicaz Valisi'ni de jurnal ederek Sivas'ta bir sancağa mutasarrıf olur. Daha sonra Sultan Abdülhamit'e mürtekipleri sevmeyen padişah olduğunu yazar ve Sultan tarafından hırsız diye azledilir. Sakallı Vasfi azledilmesine üzülmez. Çünkü dört aylık mutasarrıflıktan İstanbul'a refahla döner. Sofular'da oturanlara Sivas şalları, Niksar patlıcanından turşular, Darende eriğinden reçeller getirir. Sofular'daki tüm kadınlar bu davranışından dolayı onu şirin bulur. Oysa Vasfi daha önce Sofular Mahallesi'ndeki sakinleri dolandırmıştır.

10 Temmuz İnkılâbından sonra Sakallı Vasfi İttihatçı olur. Meclisin açılacağı hafta Sofular Mahallesi'nin ihtilâlcisi kesilir. Terzisini, berberini değiştirir. Cüppesini ve poturunu çıkarır. Ceket ve pantolon giyer. Sakalını muntazam şekle sokar. Sakallı Vasfi artık sıkı bir İttihatçı'dır. Ama onun İttihatçılığı sahtedir, şeklidir, menfaati icabıdır. İhtilal, Vasfi'nin ruhuna o kadar işlemiştir ki çevresindekilere hitapları da değişir. *“Azim arkadaşlar azim!”* diyordu. *“Siz azmedin; Londra'yu takalara binerek, Berlin'i takunyalarla koşarak fethedersiniz”*(Kuntay, 2008: 366). Sakallı Vasfi 10 Temmuz'dan sonra dinsiz bir hüviyete bürünür. Karısının ölümünden bir hafta sonra Senih Efendi'nin kızı Melâhat'la evlenir. Çünkü Melâhat Sofular'daki evin ve Unkapanı'ndaki fırın hissesinin sulh parasını henüz harcamamıştır. Meşrutiyetten sonra Vasfi'nin sahte ihtilâlcî tavırlarını sezen Talat Bey onu cemiyetten kovar. Vasfi bu olay üzerine kaybettiklerini düşünür: Alman markı dolu İngiliz kasası, kapısı istimbotlu yalı, abdesthanesi kaloriferli konak, pahalı metres, Viyana seyahati, Berlin ticareti... Bu düşüncesi dahi Sakallı Vasfi'nin çıkarıcılıkta sınır tanımadığını gösterir.

Sakallı Vasfi romanda tam bir düzen adamıdır. Rüzgâr nereden eserse oraya yönelir. Nitekim İttihat ve Terakki'den atıldıktan sonra muhalefet fırkası olan Hürriyet ve İtilaf'a katılır. Benli Ahmet'in davasında Ahmet'in 19 yaşında olduğunu söyleyecek iki yalancı şahidi Adnan'a o önerir. Ona göre İttihat

ve Terakki yeniden iktidara gelecek ve Adnan bu iyiliğini unutmuyacaktır. Sakallı Vasfi romanda kimliğini bir türlü bulamaz. Zira o, romanda Sakallı Vasfi, Hakim Vasfi, Journalci Vasfi, Kaymakam Vasfi, Mutasarrıf Vasfi, İttihatçı Vasfi, İhtilâlcı Vasfi, Dinsiz Vasfi, Hürriyet ve İtilafçı Vasfi, Para Düşkünü Vasfi, Sahtekar Vasfi ve Çıkarıcı Vasfi olarak yer alır.

C. Çilli Mahmut:

Aksaray semtinde yaşayan Çilli Mahmut külhanbeyidir. Kumar oynar, kumarhane işletir. İstibdat döneminde asla yalan söylemeyen biri olarak karşımıza çıkar. Macide'nin Sofular'da umumhaneye çevirdiği evin muhasebesini tutar. İstibdat döneminde umumhane işleten Çilli Mahmut 10 Temmuz'dan sonra “Şeriat elden gitti” diye haykırır. Ondaki asıl değişim Mütareke döneminde gerçekleşir. Çilli Mahmut Efendi, Hacı Mahmut Efendi olarak karşımıza çıkar. 31 Mart'ta idam edilecekler listesinde yer alan Çilli Mahmut Bulgaristan'a kaçar, genel af çıkınca İstanbul'a döner. İstanbul'a geldikten sonra Hürriyet ve İtilaf'a katılarak sakal bırakır. Hacı Mahmut Efendi'nin hacılığı sözdedir. Zira Benli Ahmet davasının yalancı şahitlerinden biri önceleri Çilli Mahmut olan Hacı Mahmut Efendi'dir. Hem de çok az bir para karşılığında hacılığını, efendiliğini satar. Oysa İstibdat döneminde asla yalan söylemeyen biri olarak bilinen Çilli Mahmut hacı kisvesine bürünen, mahkemede Kur'an'a el basarak yemin eden yalancı biridir. Adnan'ın yazıhanesinde Adnan ile kahveci arasında geçen konuşma Çilli Mahmut'un değişimini gözler önüne serer. *“O tarihte Mahmut hacı değildi. Beş parasızdı da.. Fakat para insanoğlunu ne değiştirmiş meğer! Camadanlı, usturpalı Çilli Mahmut, sürmeli sakallı hacı olsun çıksın sana! Vay canına!.. Parmak ısırđım. Şaka değil: Sofular'daki umumhaneyi işleten adam Kapalıçarşı'daki Buhari türbesine dönmüş Bey! O girince Nizamiye Mahkemesi öd ağacı koktu; hani lâteşbih şeriat mahkemesi”*(Kuntay, 2008: 647). Çilli Mahmut romanda Doğrucu Mahmut, Çilli Mahmut, Yalancı Mahmut, Hürriyet ve İtilafçı Mahmut, Hacı Mahmut Efendi, Kumarcı Mahmut, Umumhanece Mahmut, Külhanbeyi Mahmut olarak yer alır.

D. Ataşenaval Naşit:

Naşit, Belkis'in amcasının oğludur. Adnan Belkis'in tarih hocasıyken Naşit onu sohbet etmeye layık biri olarak görmez. İstibdat döneminde Hidayet'in konağında Adnan'ın pabucuna ve pantolonuna kızan Naşit, Meşrutiyet döneminde Adnan ile ona âdâb-ı muâşeret dersleri verecek kadar dost olur. Naşit artık Adnan'ın dalkavuklarından biridir. Çünkü Adnan'ın nüfuzu üzerinden para kazanmaktadır. Hatta Adnan'ı para kazanma hususunda eleştirir. Zira herkes küpünü doldurmuştur. Ona göre Adnan namus diye tutturur. Oysa Adnan da İttihat ve Terakki nüfuzuyla zengin olmuştur.

Meşrutiyet döneminin altın kaçakçısı, hırsız Naşit, zengin olunca vatanına ihanet etme noktasına gelir. İngilizlerle beraber hareket eder. İstibdat'ta Hidayet'in, İttihat ve Terakki döneminde Adnan'ın konağında toplananlar Mütareke yıllarında Naşit'in Avrupalı eşyalarla süslü salonundadır. Meşrutiyet'te Adnan'ın nüfuzuyla zengin olan Naşit mütareke yıllarında maddi sıkıntı yaşayan Adnan'a amcasının kızı Belkıs dolayısıyla yardım eder. Belkıs'la Adnan boşandıktan sonra ona yardımı keser. Hatta bir süre sonra Belkıs'a da yardım etmez. Ancak herkese Belkıs'a kendisinin baktığı, onu New York'a gönderdiği yalanını söyler. Oysa Belkıs parasızlıktan bunalıma girmiş ve canına kıymıştır. Bununla birlikte Naşit, hemşiresinin serbestliğinden utanarak ona yardım etmemek için onu kardeşlikten çıkarır. Bu olayla namus timsali gibi görünmeye çalışan Naşit, her türlü namussuzluğu yapan biri olarak romanda yer alır.

V. ROMANLARDAN ETKİLENİP DEĞİŞEN VE KENDİ KİMLİKLERİNİ KAYBEDEN KİŞİLER:

Roman kahramanlarından birini örnek alıp onun kimliğiyle özdeşleşen yahut romanda yer alan olay ve durumlardan etkilenip o doğrultuda hareket eden bireyler kendi kimliklerini kaybederler. “Üç İstanbul” romanında sözü edilen şekilde kimlik değişimi yaşayan kahramanlar, Fatma(Bihter) ile Macide'dir.

A. Fatma (Bihter):

Ataşeneval Naşit'in kız kardeşidir. Romanda kendi kimliğini unutup bunalım yaşayanlardan biridir. Asıl adı Fatma'dır. Adını mahallevarıbulduğu için beğenmez. Kocasını Nail'i de Sacit'le aldatır. Sacit, Fatma adını beğenmediği için ona “Bihter” diye seslenir. Kocasını Nail de ona “Bihter” diye hitap eder. Böylece Fatma Bihter olur. Bihter, Halit Ziya Uşaklıgil'in Aşk-ı Memnu romanının kahramanlarından biridir ve Fatma, söz konusu adı romandaki kahramandan aldığı bilir. Adeta romandaki Bihter ile özdeşleşir, ahlaken çöküntüye uğrar ve kocasını defalarca aldatır.

B. Macide:

Alaylı Binbaşı Mehmet'in kızıdır. Sefalet içinde bir çocukluk geçiren Macide'nin babası o sekiz aylıkken, annesi de Macide 15 yaşındayken vefat eder. Eniştesi tarafından Nafia Mühendisiyle evlendirilir. Macide, kocasının yanında gördüğü belediye hekimine ilgi duyar ve sürekli hasta olduğunu söyleyerek belediye hekiminin kendisini tedavi etmesini ister. Macide eşinin ölümünden sonra belediye hekimiyile aşk yaşar. Üç ayın sonunda bu kez belediye hekimini aldatmak ister. “*Namussuzluk kocasından başka erkeği aldatmaktır.*” fikrini mektepte roman düşkünü bir kızdaki duyar ve bu fikri kendi yaşamında uygular. Reji memuru Sofokli'yi hayal eder. Bununla birlikte eski aşkı belediye hekiminin kendisine dönmesi için Şems-i Sivasî tekkesine gider. Macide artık

abdestli, dualı, muskallı biridir. Sivas ahalişi onu evliya olarak görür. Ahlakî çöküntü yaşayan Macide, artık Sivas’ın Rabiâtüladeviyesidir. Eniştesi Sivas’tan Edirne idadi muallimliğine giderken Macide’yi, İstanbul Tapu Müdürü Senih Efendi ile evlendirir. Başlangıçta Senih Efendi’yi aldatmayan Macide, bir süre sonra önce Süleyman’la sonra da Adnan’la kocasını aldatır. Aldatmak onun ruhuna işlemiştir artık. Adnan’dan hamile kalır ve bebeğin düştüğünü söyleyerek Adnan’ı kandırır. Senih Efendi, Macide’nin kendisini Süleyman ile aldattığını öğrendiğinde felç geçirir. Macide, Adnan’ın çocuğunu doğurduktan iki ay sonra Sofular’daki evini umumhaneye çevirir. Her gece farklı erkeklerle birlikte olur. Bir yandan bu umumhanenin muhasebesini tutan Çilli Mahmut’a hayran olur ve onunla aşk yaşar. 10 Temmuz’dan sonra Sofular Mahallesi sakinleri Macide’nin evini taşlarlar ve Macide bu olay sırasında ölür.

VI. PARA UĞRUNA DEĞERLERİNİ KAYBEDEN VE DEĞİŞEN KİŞİLER:

“Üç İstanbul” romanında para uğruna tüm değerlerini kaybeden kahraman olarak Tevfik hoca karşımıza çıkar.

A. Tevfik Hoca:

Tevfik Hoca zıtlıklarla dolu bir karakterdir. Adnan’ın yakın arkadaşı olan Tevfik Hoca başında sarığı ile gezer. Ama içki de içer. Hukuk mektebini bitirdikten sonra avukat olur. Moiz ile birlikte ırgat pazarında bekâr hanında bir odada pislik içinde yaşarlar. Abdülhamit’e düşmandır. Adnan ve Moiz’in sırsarları sonucu umumhaneye gider. Orada Adnan’a aşık olan Filareti’yi görür, ona hayran olur. Umumhaneden dönüşte sarhoşluğunun etkisiyle Tevfik Hoca medreseye tükürür, Allah’a söver. Tevfik Hoca’daki en büyük değişiklik zengin olunca sarığını atması olur. Ancak onun giydiği kıyafetler softalığını hatırlatır. *“Tevfik Hoca zengin olunca sarığını attı. Fakat sarık kafalaşır, cübbe derileşir, insandan çıkmaz. Tevfik Hoca’nın da fesi; ‘Ben sarkıtm!’ ceket; ‘Ben cübbedim!’ diye haykırıyordu”*(Kuntay, 2008: 202). Zengin oldukça para onu değiştirir. Eşinden boşanır ve Filareti ile evlenir. Bir süre sonra sarığını attığına pişman olur. Çünkü kurnaz yüzünün herkesçe görülmesini istemiyordu. Çünkü kimse bu kadar zeki birinin namuslu olacağına inanmıyordu. İnsanlardan kurnazlığını gizlemek için sürekli gülüyordu. Böylece kimse onun gerçek yüzünü göremeyecekti. Tevfik Hoca para için tüm değerlerini çığnemiştir. Moiz’in onun için söyledikleri bu durumu kanıtlar. *“Ne kadar namusu varsa paraya kalbetti! Yükte hafif, pahada ağır ne rezalet ararsan Tevfik’te bulursun”*(Kuntay, 2008: 203). Tevfik’in diğer bir namussuzluğu en yakın arkadaşı ve ortağı olan Adnan’ı dolandırması olur. Romanın sonlarına doğru Tevfik Hoca tamamen değişir. Dini, imanı yok diye adliyedekiler ona “Kardinal Tevfik” adını takarlar ve böylece Tevfik Hoca artık Kardinal Tevfik olarak anılır.

VII. SONUÇ

Toplumlar bazı dönemlerde hızla değişime uğrarlar. Bu değişim toplumun değerleriyle farklılık arz ettiği zaman toplumun birer üyesi olan fertler eski ile yeni arasında bocalama yaşarlar. Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayan ve hız kesmeden devam eden batılılaşma hareketleri toplum üzerinde derin etkiler yaratmış, yenileşmeye ayak uydurmaya çalışan bireyler eski kimlikleri ile oluşmaya başlayan yeni kimlikleri arasında sıkışmışlardır. Yeni kimlik edinme sürecinde çıkmaza giren bireyler yanlış batılılaşma ile tüm değerlerini kaybederek yozlaşmışlardır. Alafranga konaklarda yetişen, batılılaşmayı sefa sürmek, Avrupa'dan kıyafet ve eşya getirtmek, balolara katılmak vb. olarak gören Avrupa hayranı fertler siyasal erkin değişmesi ile servetlerini kaybedince bunalım yaşamış ve bazı bireyler çözümü intihar etmekte bulmuştur. Bununla birlikte Osmanlı'nın son dönemlerinde siyasal açıdan da hızlı bir dönüşüm gerçekleşmiş ve her yeni dönemde siyasal erkin nüfuzundan yararlanarak bir anda zenginleşen ve zenginleştikçe kişiliğini kaybeden bireyler görülmüştür. İşte Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşananlara şahit olan Mithat Cemal Kuntay, "Üç İstanbul" romanında İstanbul'un üç dönemi içinde – İstibdat, İttihat ve Terakki, Mütareke dönemleri-batılılaşma, çıkar, para, makam ve siyasal erk ekseninde yozlaşan, ahlaken çöken vebunalım yaşayan kahramanları ele alarak döneme ayna tutmuştur.

KAYNAKÇA

- ALVER, Ahmet. (2012), "İlk Dönem Türk Romanlarında Yanlış Batılılaşma Sonucu Yabancılaşan Karakterler", *Türk Dili ve Araştırmaları Dergisi*, Cilt.1, S.2, ss. 27-36.
- ALVER, Köksal. (2006/2), "Edebiyat ve Kimlik", *Bilgi*(13), ss. 32-42.
- CEYHAN, Nesime. (2009), İkinci Meşrutiyet Dönemi Türk Hikâyesi (1908-1918), Selis Yayınları, İstanbul.
- KÖSEMİHAL, Nurettin Şazi. (1964), "Edebiyat Sosyolojisine Giriş", *Sosyoloji Dergisi*, C.2, S.19-20, ss. 1-37.
- KUNTAY, Mithat Cemal. (2008), Üç İstanbul, Oğlak Yayınları, İstanbul, 7. Baskı.
- TİMUR, Taner. (2002), *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*, İmge Kitabevi, Ankara, 2. Baskı.
- ULUTAŞ, Nurullah-ULU, Emine. (2015), "Türk Romanında Kimlik Bunalımı", *TurkishStudies-International PeriodicalfortheLanguages, LiteratureandHistory of TurkishorTurkic Volume 10/8 Spring 2015*, p. 2095-2114.
- WELLEK R. and WARREN A. (1993), *Theory of Literature*, PenguinBooks, London.